

Soru-Cevap

Horasanlıların Şeyhi el-Kaffâl el-Mervezî

Mustafa el-Makdisî'ye

Soru:

Esselamu Aleykum ve Rahmetullahi ve Berekâtuh.

Şahsiyet kitabının birinci cildinin 477. sayfasında “İslam Fıkhnın Gerilemesi” başlığı altında şu metin geçmektedir (içtihat kapısının kapalı olduğunu söyleyen el-Kaffâl gibiler.) Ancak ben bu alim hakkında araştırma yaptım ve iki kişiden başka birini bulmadım ki onların siretlerinde de içtihat kapısının kapanmasına çağrıda bulunduklarını görmedim. Bu iki alim, el-Kaffâl eş-Şâî ve el-Kaffâl el-Mervezî'dir. Kitapta kastedilen âlim kimdir?

Allah sizi hayırla mükafatlandırsın.

Cevap:

Ve Aleykumselam ve Rahmetullahi ve Berekâtuh.

1- Sorunuzun, İslam Şahsiyeti'nin birinci cildinde “İslam Fıkhnın Gerilemesi” başlığı altında geçenle ilgili bölüm şu şekildedir: (... Hatta Müslümanlara içtihad kapısını kapatmaya kadar vardılar. İçtihadın caiz olmadığını söylediler. Hatta içtihad ehliyetine haiz, âlimlerden birçoğu içtihat etmeye ve kendilerine müçtehid dedirtme cesaretini gösteremediler. Bu gerileme H. Dördüncü asrın sonlarında başladı. Ancak başlangıcından H. altıncı asrın sonları ile yedinci asrın başlarına kadar yine de biraz ilerleme vardır. İçtihat kapısının kapalı olduğu söyleyen el-Kaffâl gibilerin zamanına kadar müçtehidler ve alimler vardır.)

2- El-Kaffâl açısından olana gelince; bazı kaynaklarda el-Kaffâl lakablı, sorunuzda geçtiği gibi iki kişi değil üç kişi geçmektedir ki onlar şunlardır:

a- Siyeru Alamin Nubela'da şöyle geçmektedir (16 / 283)

(Allâme İmam el-Kaffâl eş-Şâî, lügat usulü fakihi, Horasan âlimi, Ebu Bekir Muhammed İbn Ali İbn İslamil İbn eş-Şâî eş-Şafii el-Kaffâl el-Kebir olup Mâverâünnehir'de zamanının imamı ve tasniflerin sahibidir. Hâkim şöyle dedi: Mâverâünnehir halkı içinde usulü en iyi bilen ve hadis öğrenimi için en çok yolculuk yapan kişidir. Şeyh Ebu İshak “Tabakât”da, otuz altı yılında vefat ettiğini söylemiştir. Bu apaçık bir vehimdir. Zira Hâkim, eş-Şâî'nin ölümünü üç yüz altmış beş yılının sonu olarak tarihlendirmiştir. Ebû Saad Semânî'de bu şekilde rivayet etmiş ve onun iki yüz doksan bir yılında doğduğunu eklemiştir. Şöyle dedi: Onun hiç kimsede bir benzeri olmayan birçok musannefleri vardır, fakihler arasında güzel tartışmayı tasnif eden ilk kişidir, Usulu'l Fıkıh kitabı vardır, “Şerhu Risâle'ye” sahiptir ve Şafii fıkhnın Mâverâünnehir'de yayılmasını sağlamıştır. Semânî şöyle dedi: Ebu Bekir, “Delâilü'n Nübüvve” kitabı ile “Meḥâsinü's Şerîa” kitabını tasnif etmiştir...)

Onun hakkında Tabakâtü's Şafiiyye'de şöyle geçmektedir:

(Ebu Bekir Muhammed İbn Ali İbn İslamil İbn eş-Şâî el-Kaffâl el-Kebir, mezheplerin bayraktarlarından ve Müslümanların imamlarından biridir. İki yüz doksan bir yılında doğmuştur... Şeyh Ebu İshak, onun hiç kimsede bir benzeri olmayan birçok musannefleri olan bir imam olduğunu, fakihler arasında güzel tartışmayı tasnif eden ilk kişi olduğunu, Usulu'l Fıkıh üzerine güzel bir kitabı olduğunu ve “Şerhu Risâle'ye” sahip olduğunu

söylemiştir. Ayrıca Şafii fıkhının Mâverâünnehir’de yayılmasını sağlamış ve Hâkim şöyle demiştir: Mâverâünnehir halkı içinde -yani kendi zamanında- usulü en iyi bilen ve hadis öğrenimi için en çok yolculuk yapan bir kişidir. El-Halîmî şöyle dedi: Şeyhimiz el-Kaffâl, zamanının alimleri arasından karşılaştıklarımın en bilgilisidi. Nevevî Tehzib’inde şöyle demiştir: El-Kaffâl eş-Şâşî’den bahsedildiği zaman kastedilen budur, el-Kaffâl el-Mervezî geçtiği zaman o küçük olandır... Şâşî’nin tasniflerinden bazıları şunlardır: Delâilü’n Nübüvve, Mehâsinü’ş Şerîa ve büyük bir cüz ve büyük bir tefsir olan Edebü’l Kazâ’dır. Zilhicce ayında üç yüz altmış beş yılında ölmüştür...)

b- Siyeru Alamin Nubela’da şöyle geçmektedir (17 / 405):

(Allâme büyük İmam el-Kaffâl, Şafii Şeyhi Ebu Bekir Abdullah İbn Ahmed, İbn Abdullah el-Mervezî el-Horasânî’dir. Kilit işinde o kadar ustaydı ki aletleri ve anahtarlarıyla dört tohum ağırlığında bir kilit bile yapmıştır. Otuz yaşına geldiğinde aşırı bir zekaya sahip olduğunu fark etmiş, fıkıh ilmini çok sevmiş ve fıkıhta mükemmel bir duruma gelinceye kadar okumayı kabul etmiş ve onunla ilgili şöyle bir darbimesel olmuştur; **o, fıkıhta Horasanlıların metodunun sahibidir.** Fakih Nasir el-Amri şöyle demiştir: Ebu Bekir el-Kaffâl zamanında ondan daha fakih kimse yoktu ve ondan sonra da onun gibisi olmayacaktır. Biz şöyle deriz: O, insan suretinde bir melektir... Ebu Bekir Semânî “Emâli’nde” şöyle demiştir: Fıkıhta, ezberde, takvada ve zühdde zamanının tek kişisiydi. Onun mezhepte, zamanında hiç kimsenin sahip olmadığı etkileri vardır. Ayrıca Şafii mezhebindeki edepli metodu, arkadaşlarının kendisinden taşıdığı en sağlam ve en çok araştırılan metot olmuş, fakihler ülkelerinden onun yanına gitmişler ve onun sayesinde imam olarak çıkmışlardır. Cumade’l Âhir ayında dört yüz on yedi yılında doksan yaşında iken ölmüştür. O yaşta olduğu halde (her şeye) kulak verirdi. Çünkü o, hem yaşlılığında hem de öncesinde işitiyordu.)

Onun hakkında Tabakâtü’ş Şafiyye’de şöyle geçmektedir:

(Abdullah İbn Ahmed İbn Abdullah el-Mervezî Celil İmam Ebu Bekir el-Kaffâl es-Sagîr (fıkıhta) **Horasan metodunun şeyhidir.** Kendisine kilitçi denilmektedir. Çünkü daha önceleri kilit işi yapıyordu, imalatında çok usta biriydi, hatta aletleri ve anahtarlarıyla dört tohum ağırlığında bir kilit bile yapmıştır Otuz yaşına geldiğinde zeki olduğunu fark etmiş, fıkıh üzerine okumayı kabul etmiş, Şeyh Ebu Zeyd ve diğerleri onunla ilgilenmiş, örnek alınan bir imam olmuş, Horasan halkı ondaki bu özelliği anlamış, ondan hadis dinlemiş, onu konuşmuş ve ona yazdırmışlardır... Ebu Bekir Semânî Emâli’nde, Ebu Bekir el-Kaffâl’ın fıkıhta, ezberde, takvada ve zühdde zamanının tek kişisi olduğunu, onun mezhepte zamanında hiç kimsenin sahip olmadığı etkileri olduğunu, Şafii mezhebindeki edepli metodu, arkadaşlarının kendisinden taşıdığı en sağlam ve en çok araştırılan metot olduğunu söylemiştir... Cumade’l Âhir ayında dört yüz on yedi yılında doksan yaşında iken vefat etmiştir. Tasniflerinden bazıları şunlardır; iki cilt olan Şerhu’t Telhîs, bir cilt olan Şerhu’l Fürû, büyük bir ciltten oluşan ve çok faydalı olan Fetva Kitabı.)

c- Zerkalî’nin Â’lemi’de şöyle geçmektedir:

(Muhammed İbn Ahmed İbn Hüseyin İbn Ömer, Ebu Bekir eş-Şâşî el-Kaffâl el-Fârikî, lakabı Fahu’l İslam Mustazhirî: Kendi zamanında Irak’da Şafiilerin başıdır... Meyyafârikîn’de doğmuştur. Bağdat’a gitmiş, normal okulda öğretmenlik yapmış (504 yılında) ve ölümüne kadar devam etmiştir... Kitaplarından birisi „Hilyetu’l Ulemâ Fî Marifeti’l Fukahâ“ olup - Mustazhirî olarak bilinmektedir.- Çünkü kendisi İmam Muztazhir Billeh için „el-Mutemed’ini“ tasnif etmiş ve kendi şerhi gibi olmuştur, „eş-Şâfi“ Şerhu Muhtasar el-Müzeni ve „el-Fetâve“ - eş-Şâşî’nin fetvaları olarak bilinir- ve „el-Umdetu Fî Fürû eş-Şafiyye“ ve benzerlerini de tasnif etmiştir...)

Onun hakkında Tabakâtü’ş Şafiyye’de şöyle geçmektedir:

(Muhammed İbn Ahmed İbn Hüseyin İbn Ömer, Fahu’l İslam Ebu Bekir eş-Şâşî. Meyyafârikîn’de Muharrem ayında dört yüz yirmi dokuzda doğmuştur. Meyyafârikîn’de, Şeyh Ebu Muhammed’in öğrencisi Kadı Ebu Mansur et-Tûsî’den ve Sahibu’l İbâne Ali el-Kâzerûnî’den fıkıh dersleri almıştır. Et-Tûsî ayrılıp kendi ülkesine dönünce Bağdat’a gitmiş ve

Şeyh Ebu İshak eş-Şîrâzî ile ilgilenmiş, onu tanıyınca ve dersinde muîd (medreselerde müderrisin verdiği dersi arkadaşlarına tekrar eden ve müderrise yardımcı olan öğretim elemanı) oluncaya kadar takip etmiş ve İbnü's-Sabbâğ'ın Şâmil'ini okumuştur. Heybetli, saygıdeğer, alçakgönüllü ve takvalı biri olup gençliğinde çok takvalı olmasından dolayı Cüneyd lakabıyla anılırdı. Şeyhinin ölümünden sonra mezhebin başkanlığı onunla son bulmuş ve Bağdat'da Nizamiye'de bir buçuk yıl ders vermiştir. Zehebî şöyle dedi: Eş'ari ve Sûfi biriydi... Şevval ayında beş yüz yedi yılında vefat etmiş ve Şeyhi Ebu İshak ile birlikte aynı kabre defnedilmiştir. Onun yanına defnedildiği de söylenir... İki cilt halinde el-Hilye adlı kitabı vardır, kitabın içerisinde alimlerin birçok ihtilafı zikredilmiştir ve onu Halife Muztazhir Billeh için tasnif etmiştir. Bu nedenle Mustazhirî lakabı ile anılmaktadır. Delilleriyle fûrûları içeren bir ciltlik et-Terğib Fi'l İlmi adlı kitabı ve muhatarasalar olarak el-Umdetu adlı kitabı vardır...)

Yani el-Kaffâl lakabıyla anılan Şafii fakihlerinden üçü işte bunlardır:

- Birinci ve onlardan en önce olanı: El-Kaffâl eş-Şâfi el-Kebir (H. 291 - 365), Muhammed İbn eş-Şâfi el-Kaffâl Ebu Bekir'dir. Mâverâünnehir'de bir şehir olan (Şâfi)'a nisbet edilir...

- İkincisi el-Kaffâl el-Mervezî (H. 327 - 417), Abdullah İbn Ahmed İbn Abdullah Ebu Bekir'dir. el-Kaffâl el-Mervezî „Mim ve vavın fethadır“ olarak bilinmektedir. „Merv-u Şahcân'a“ nisbet edilir ve kilitçi lakabıyla anılmaktadır. Çünkü mesleği çilingir işi yapmaktı. Belki de kendisinin el-Kaffâl eş-Şâfi el-Kebir'den (Ö: H. 365) ayırt edilmesi için „el-Kaffâl es-Sağır“ olarak adlandırılmıştır...O, Şafii'de fakihdir. **Şafiilerden Horasanlıların Şeyhidir.** İlk zamanlarda kilit işi yapıyordu. Otuz yaşına geldiğinde ilimle meşgul oldu. Hatta ona şehirlerden öğrenciler geliyor, ondan icazet alıyorlar ve hoca oluyorlardı. Sicistan'da vefat etmiştir. Tasniflerinden biri, fıkıhta (İbnü'l-Haddâd'a ait Şerhu'l Fûrû'dur).

- Üçüncüsü el-Kaffâl el-Mustazhirî (H. 429 - 507), Muhammed İbn Ahmed İbn Hüseyin İbn Ömer Ebu Bekir Fâhru'l İslam eş-Şâfi, el-Kaffâl el-Fârikî olup Mustazhirî olarak bilinmektedir. -Diyarbakır'da meşhur bir şehir olan- Meyyafârikîn'de doğmuştur. Şafii fakihidir... Ebu İshak eş-Şîrâzî'yi takip etmiştir. Tasniflerinden birisi: Hilyetu'l Ulemâ Fî Mezâhibu'l Fukahâ“ olup bunu İmam Muztazhir Billeh için tasnif etmiştir. Bu nedenle Mustazhirî lakabıyla anılmaktadır...Bu, üçüncü el-Kaffâl olup tüm kaynaklar onu el-Kaffâl lakabıyla zikretmemiş, bilakis bunu Â'lemi'de Zerkâlî olarak zikretmişlerdir.

3- Kendisine içtihat kapısını kapattığına dair isnatta bulunulan kişiye gelince; o, Horasanlıların şeyhi olan el-Kaffâl el-Mervezî'dir ve buna dair deliller şunlardır:

a- Hâşiyetu'l Attâr (2 / 423) Alâ Şerhi'l Celâl el-Mahallî Alâ (Cem'î'l-Cevâmi Abduvahhâb İbn Ali Taceddîn es-Subki, ölümü H. 771): (Musannif, babasının mutlak müçtehit derecesine ulaştığını iddia etti. Terşîhi et-Tevşîh'de şöyle dedi: Şeyh İmamın mutlak içtihat derecesine ulaştığını iddia ettiğiniz şeyi söylersen bu, Gazali'nin el-Vasît'deki, dönem bağımsız bir müctehidden yoksun olmuştur sözüyle reddedilmiştir. **Bu sadece ona özgü değildir. Bilakis Horasanlıların Şeyhi el-Kaffâl ondan önce gelir.** Râfi ve Nevevî, el-Vasît'ten onu zikrederek onun hakkında sessiz kalmışlardır. Dedim ki, bu söze baktım, onun hakkında düşündüm bana öyle geliyor ki ondan önce kim geldiyse, yargının yükünü yerine getirecek bir bir müçtehitten yoksun olduğunu kastetmişlerdir...)

b- İmam Zerküşî (Ö: H. 794) el-Bahr'da şöyle demiştir: (Gazali'nin sözüne gelince; dönem bağımsız müctehidden yoksun olmuştur. Dolayısıyla **Horasanlıların Şeyhi el-Kaffâl ondan önce gelir.** Şöyle denildi: Yargıyı yerine getirecek bir müçtehit kastedilmektedir. Nitekim muhakkik alimler, bunu arzu etmişlerdir ve onların zamanında genel olarak onun dışında başka takip edilecek biri yoktu. Nasıl olur da bir asırda yargı bir müctehitten yoksun olabilir. El-Kaffâl kendisine es-Subra hakkında soran birine şöyle demiştir: Şafii mezhebi hakkında mı yoksa bende olmayan bir şey hakkında mı soruyorsun? Ve şöyle demiştir; o, Şeyh Ebu Ali ve el-Kâdî el-Hüseyin'dir: Biz Şafii mezhebini taklit edenler değiliz. Bilakis görüşlerimiz onun görüşüyle örtüşüyor...)

4- Yukarıda geçenler, içtihat kapısını kapatanın Horasanlıların şeyhi el-Kaffâl'a atfedildiğini ve onun da el-Kaffâl el-Mervezî (H. 327 - 417) olduğunu ortaya koymaktadır. Veya en

azından o dönemin müstakil bir müçtehitten yoksun olduğunu, yani kendinden önce bir müçtehide tabi olmadığını ortaya koymaktadır... Her ne kadar içtihadı yasakladığı açık olmasa da!

Ancak dikkat çekici olan içtihat kapısını kapattığına dair kendisine isnat edilen el-Kaffâl el-Horasanî'nin işinin kilitçi olması ve onda mahir olmasıdır... Belki de onun bu kilit işini yapmasının, kendisine atfedilen içtihat kapısını kapatmasıyla örtüşmesi garip bir tesadüf olabilir! Ona içtihat kapısını kapattığının isnat edilmesi kilit işini yapması mı yoksa sırf bir tesadüf mü bilmiyorum! Bu şekilde söylüyorum. Çünkü yukarıda Zerkeşî'ye ait el-Bahr'da geçtiği gibi o, Şafii mezhebinden olduğu halde içtihat yapıyordu. Zira aynı kaynakta şöyle geçmektedir: (El-Kaffâl kendisine es-Subra hakkında soran birine şöyle demiştir: Şafii mezhebi hakkında mı yoksa bende olmayan bir şey hakkında mı soruyorsun? Ve şöyle demiştir; o, Şeyh Ebu Ali ve el-Kâdî el-Hüseyn'dir: Biz Şafi mezhebini taklit edenler değiliz. Bilakis görüşlerimiz onun görüşüyle örtüşüyor...)

Her şeye rağmen umarım sorunuzun cevabı için bu kadarıyla yeterli olmuştur.

Kardeşiniz

Ata İbn Halil Ebu Raşta

H. 26 Şaban 1439

M. 12/05/2018

Cevaba, emirin aşağıdaki web sitesinden bağlanabilirsiniz:

<http://archive.hizb-ut-tahrir.info/arabic/index.php/HTAmeer/QAsingle/3871/>